

Qurban BAYRAMOV,
tənqidçi-ədəbiyyatşünas,
dosent.

(Əvvəli ötən sayımızda)

Fransanın hazırda Ermənistanın cinayətlərinə haqq qazandıran hoqqaları fonunda aktuallığını itirməyən poemadır. Təkrar çapına ehtiyac var...); "Nəğməli ürəklər" (şeirlər), 1963; "Bənövşə yarpağı" (şeirlər və poemalar), 1964; "İsmət" (şeirlər, poema), 1966; "Aşıq gördüyünü çağırar" (məqalələr), 1969;

"Getdim, gördüm, düşündüm", 1971; "İnsan min il yaşardı" (şeirlər), 1973; "Keçmə namərd körpüsündən" (şeirlər), 1975; "Dağlar buraxmır məni" (şeirlər), 1978; "Daşdan keçən söz" (şeirlər-poema), 1981; "Ədəbiyyatda millilik və beynəlmillilik" (monoqrafiya), 1982; "Səndən ayrılalı" (şeirlər), 1985; "Şəfa çantası (şeirlər)", 1986; "Seçilmiş əsərləri" (şeirlər), 1988; "Ədəbiyyatımız, mənəviyyatımız", (məqalələr), 1988; "Seçilmiş əsərləri", 2005. (Qeyd: Burada Qasım müəllimin yaradıcılığını və portretini yığcam şeir formatında təqdim edən mühüm bir faktı da xatırlatmaq istərdim. 1983-cü ildə Bakıda Aktyor Evinde keçirilmiş 60 illik yubileyinə təbriklərlə gələnlərdən biri EA Şərqsünaslıq institutunun direktoru görkəmli alim, şərqsünas, akademik, şirin şeirlər və şairlərə məzmunlu, ironiyalı parodiyalar yazan Sovet İttifaqı Qəhrəmanı Ziya Bünyadov idi. Həmin təbrikməni latın şriftilə ilk dəfə N.Qasımzadə sosial mediada təqdim etmiş, mətn mətbuatda çap edilməmişdir. Məndə dırnaqlara alınan ifadələrin bəzisi Q.Qasımzadənin kitablarının adları, bəzisi də şeirlərinin başlıqlarıdır: "Görkəmli alim, istedadlı şair Qasım Qasımzadənin 60 illiyinə. Altmış yaşlı cavan Qasım müəllim, Həm gözəl şairən, həm gözəl alim! Şerində baharın tərəvəti var, İnsanın torpağa məhəbbəti var. Sən ki "El yolu"ndan sənətə gəldin, Şöhrətə gəlmədin, qeyrətə gəldin, Sənə qələm verdi əzəl "Bizim kənd"; Gördü öz hüsnünü şerində bənd-bənd. "Bizim şəhər"i də sözə gətirdin, Hər nə gətirdinsə, təzə gətirdin. Nə vaxt yolun düşsə "Bizim dağlar"a, "Son görüş" yerində çəkildin dara. Aşdın gədiklərin dəvə boynundan, "Dağlar buraxmadı səni" qoynundan. "Namərd körpüsü"ne ayaq basmadın, Naxələf sözünə qulaq asmadın. Vəsf etdin "Bənövşə yarpağı"ni sən, Bənövşə ətrinə büründü Vətən. Şerində çiçəklər, güllər açıldı, Lalə yanaqlardan "İsmət" saçıldı. "Daşdan keçən söz"ün ürəkdə yaşar, Əməldə, arzuda, diləkdə yaşar. "Aşıq gördüyünü çağırın" gərək, Sən belə söylədin vəcdə gələrək. Gecəli-gündüzlü yazdın, yaratdın, Qəlbinin odunu sözünə qatdın. Min il əfsanədir, sən yüz il yaşa, Adın vətəninlə çəkilsin qoşa! Ərəbin, əcəmin, türkün və kürdün Gözdin ellərini, dərini gördün. Təbrikə gəlmişik Şərqin adından Şərqin dərini də məşəl kimi yan! İmza: partkom, mestkom və direksiya, Alim, şair dostun Bünyadov Ziya.")

Bu sonuncu kitabda "Olmaz, olmaz!" deyirsən", "Şuşa Qarabağın zümrüd tacıdır", "Təbiətin qız vaxtıdır", "Onlar yaranışdan təzimdədirlər", "Bosfor sahilinə düşdü güzarım", "Fərəhli, ayazlı dünyam", "Mənim gözümlə ulduzlara, günə, aya zaman-zaman baxacaqdır" başlıqlı bölmələr var ki, bunların mənə və mahiyyəti, estetik çalarları Qasımzadə poetik yaradıcılığını dürüstlüklə səciyyələndirir. Kitabın məzmun və mahiyyəti onun poeziyasının zəngin, rəngarəng mövzu, məzmun, forma palitrasından xəbər verir, taleyin güclü və amansız sarsıntılına dözümlü gətirərək xalq taleyi ilə şair taleyinin qovuşğunu nümayiş etdirir. Topunu şairin oğlu, tanınmış şərqsünas Nəriman Qasımoğlu şairin 1988-ci ildə çap olunmuş "Seçilmiş əsərləri" əsasında tərtib etmişdir. "Ön söz"ün müəllifi tənqidçi-filosof Yaşar Qarayev, nəşrə məsul tanınmış nəşriyyatçı Ümid Rəhimoglundur.

ŞEİRİMİZİN ZÜMRÜD TAÇLI ŞAİRİ

Onun zövq oxşayan şeirlərinin başlıca xüsusiyyəti mövzularının orijinallığına və əhəmiyyətinə görə kəsb etdiyi təbiilik və xəlqilikdir. Bu nümunələrdə lirik "mən" lirik xarakterə, lirik xarakter isə lirik qəhrəmana çevrilir. Lirik qəhrəmanı hər cür biganəlikdən uzaqdır, türk ruhu daşıyan azərbaycanlıdır...

"...Uzun zaman ideoloji yasaq və qadağalara, kommunist diktatorluğuna qarşı bəzən birbaşa, bəzən də dolayısı ilə mücadilə edən Sovet dövrü Azərbaycan şair və yazarlarının Türkiyə ilə ilgili xatirələri, səfər və görüşləri haqqındakı qeydləri bu gün üçün qiymətli sənədlərdir. Bu əsərlərdə olan məlumatlar bizə o dövrdə Türkiyə Cümhuriyyətinin ictimai-siyasi və sosial-mədəni durumu haqqında məlumatlar verir, həmçinin zorla sərhədlərə ayrılan Türkiyə və Azərbaycanın bir-birinə olan mənəvi bağlılığını, sevgisini özündə əks etdirir." (Bax: Aygün Bağırılı. "Sovet dövrü ədəblərimizin Türkiyə qeydləri", "525-ci qəzet", 21.12.2021.).

Qasım müəllim - azərbaycanlı türkü İstanbulda digər bir nəhəng türkün - Tofiq Fikrətin Aşıyan məskəninə ziyarəti zamanı onun pəncərəsindən Bosforu seyr edərək keçirdiyi hissələrini məhrəmləklə belə ifadə edirdi: "Dünyanın ən gözəl pəncərəsi!.. Bosfor. Uzaqdan görünən silsilə dağlar, yaşıllığa gömülmüş imarətlər, çəmənlik-çiçəklik, qədim qala divarları. Pəncərənin çərçivəsi həcmində Bosforun misilsiz, seçilib bir yerə cəm olmuş mənzərəsi, elə bil ki, gözümlərdə dayanmış canlı təbiətin bir guşəsi deyil, mahir rəssam əli ilə çəkilən əsrarəngiz bir lövhə üfəqdən asılmışdır. Həmin lövhə indi də gözümlərdə önündədir..." (Bax: Qasımzadə Q.Aşıyan qeydləri. Türkiyəli araşdırmaçı Məsud Kaplanın təqdimatında. "Ədəbiyyat qəzeti", 11.07.2020, s.6; "Ədəbiyyat qəzeti"nin saytı: 17.07.2020.).

Tofiq Fikrətə (Qeyd: Tofiq Fikrət (1867 - 1915) - Osmanlı dövründə yaşamış böyük türk şairi, pedaqoq və jurnalisti, türk ədəbiyyatında "Sərvəti-fünun" və ya "Ədəbiyyati-cədidə" adlanan cərəyanın banisidir. İnciləbi və idealist fikirləri ilə Mustafa Kamal başda olmaqla dövrünün ziyalılarına təsir göstərmişdir. Türk ədəbiyyatının qərbəşməsinə əsas rol oynamış müəlliflərdən biri kimi də məşhurluq qazanmışdır. Azərbaycan şairlərindən M. Hadi, H. Cavid, A. Səhhət, Səməd Vurğun və b.-nin yaradıcılığına da təsir göstərmişdir.) həsr etdiyi "Ən gözək pəncərə" şeiri bu misralarla başlayır:

...Bosfor sahilinə düşdü güzarım,

Nağılımı, rəyamı bilə bilmədim.

Çoxaldı sevincim, artdı mələhim,

Ağlaya bilmədim, gülə bilmədim

Son iki sətirdə şairin əhvalını ifadə edən sözlər Q.Qasımzadənin Türkiyə sevdasını necə də məhrəmləklə bildirir. 1968-ci ildə qələmə aldığı "Türkiyə silsiləsi"ndən "Türk gözəli" şeiri eləcə türk gözəli kimi əlahiddə gözəlliyə malikdir, oxuculara da rəva bilmirəm:

Mərmərəni seyr elədik ada-ada,

Gözəllikdən gözəlliyə çata-çata.

Ada demə, altı bacı - su pərisi,

Güləb səpdi arxamızca hər birisi.

Böyük ada, Yaşıl ada güldü gözə.

Heyran qaldıq uçurlara, şamlıqlara,

Heyran qaldıq: dəniz hara, bulaq hara?

Xınalıda bir qız çıxdı gəmmimizə.

Elə bil ki, süzülüşdü o mahından:

"Aman allah, gözlərə bax, gözlərə bax..."

Pəri idi, kim deyərdi bəni-insan.

Üzüb gəlmiş mavilikdən ayrılaraq.

Yox, tanışdı, doğma idi, qəşəng idi,

Salam verib yanımızda yer istədi.

Geyinmişdi yeni dəblə - donu dizdən.

Çantasıyla gizlətsə də bunu bizdən.

Danışdıqca incə-incə, şirin-şirin,

Hiss elədik qəlbi safmış, fikri dərindən.

Gətirmişdi saçında çöl çiçəyini,

Baxışında dərələrin yuxusunu,

Yanağında zanbaqların ləçəyini,

Üst-başında zeytun, ardıc qoxusunu.

Gözlərində ləpələrin mor rəngini,

Gülüşündə Sakaryanın ahəngini.

Təbiətdən yoğrulmuşdu təbiəti.

Tapındığı - öz torpağı, öz milləti.

Mərd davransan niyyətinə o, bilərək

Hörmət qoyar, yüz kişidən seçər səni.

Maral gözü şir gözüne çevrilərək

Baxışının qılıncıyla bicər səni

Tamah salıb sərxoş-sərxoş baxsan ona.

Qəzəbindən dönər cılığın bir aslana,

Atılar da üzərinə dəli-dəli

O mehriban, o füsunkar türk gözəli.

(Bax: Qasımzadə Q., Türkiyə silsiləsindən, 1968. "Seçilmiş əsərləri, B., 2005, səh.173.)

Bu, şeir deyil, mini-poemadır, sözlə çəkilmiş portret, türk qövmünə, Türkiyəyə məhəbbətdir, iki yurdun tək gözəlinə sədaqətdir, ülfətdir, türk gözəlinin namus, qeyrət, əxlaq mücəssiməsinin poetik bəyandır ki, şairin öz təbiətini də nişan verir. Xalq şairi, akademik Bəxtiyar Vahabzadə həmkarı və dostu haqqında bir yazısında onun özünün də belə bir əxlaq daşıcısı olduğunu qeyd edirdi: "Namus və əxlaq mücəssiməsi Qasım- la uzun illər tələbə yoldaşı, dost olmuş, dərd və sevincimizi birgə bölüşmüşük..."

...Oğlu Fəxrəddinin vaxtsiz itkisindən sonra Şuşa, Ləçin, Kəlbəcərin işğalı şairin qəlbine çalın-çarpaz dağ çəkmişdi. Şeirlərində "Belə qalsa, belə dursa, məzarım od tutub yanar" deyən şair ömrünün son çağlarında yazırdı: "Vallahı, billahi, ən səmimi ürək sözümdür ki, bu halımda mənə silah versinlər, ən şiddətli döyüş xəttinə gedim, qanımlı torpağıma qarışsın. Bilmirəm bu təmənnamı necə çatdırım ki, məni qınamasınlar... Gərək də qınamasınlar. Çünki ömrüm boyu milli mənafeə başqa mənafeyim olmayıb..."(Bax:Hacı Nərimanoğlu. "Qubadlısız 16 il" kitabı, "Elm və Təhsil", 2019, səh. 56-60.)

Q.Qasımzadə poeziyasını yaşadan başlıca xüsusiyyətlərdən biri də cürətdir, vətəndaş cürəti, sənətkar cürəti. Bunu şairin ötkəm fikirlərində də, əsərlərinin şəkli xüsusiyyətlərində də görürük.

Q.Qasımzadə süjetli lirikanın ustasıdır. "Bu gün səni gördüm", "İnsan-alov", "Gəlmişəm", "Anamgildədir", "Pənah gətirmişəm", "Təbiətin qız vaxtıdır", "Dağlar buraxmır məni", "Şuşa Qarabağın zümrüd tacıdır" ("Zümrüd tac"), "Qartal gözü" və s. bu qəbildən onlarla şeiri çox hallarda daxili, gərgin monoloq, səmimi təhkiyyə, hissi-psixoloji xüsusiyyətləri, lirizm ilə epizmin (lirik təhkiyyənin) qovuşuğunda vətəndaş, sənətkar cürəti ilə yazılmış mini-poemaları xatırladır.

Q.Qasımzadə torpağa, vətənə könüldən bağlı sənətkar idi. O, Azərbaycanı qarış-qarış gəzib, təbiətini, gözəlliklərini könlünə köçürüb, sevərək vəsf etmişdir. "Azərbaycan", "Sehrli torpaq", "Vətən" yazdım", "Di-yarım", "Qapını bağlayan fələk", "Sənəsi dağlı dağ", "Laçın qayası", "Gəncənin yanında", "Göygöl mənzərələri" - bu qəbildən şeirlərinin bir qismidir. Vətən sevgisi hər kəsin doğulduğu, yaşadığı kənd, şəhər, yurddan başlanır; Qasım Qasımzadə üçünsə Vətən onun zümrüd tacıdır:

Qarabağ...

Nə zaman çəkilsə bu ad

Gözümün önündə bir qız dayanır:

Hörüyünün kökü buz tutub qat-qat,

Atlas paltarının

Ətəyi yanır...

Qarabağ -

Mehriban, gözəl, vüqarlı,

Yurdumun qızıdır,

Kamalı dərindən.

Qarabağ -

Sənəsi şeirli, tarlı,

Döşü havalıdır, ləhcəsi şirin.

Yer üzü dinləyir zənguləsini.

Ağır yığnaqlıdır,

Söz-söhbətdir.

Görənlər o qızın saf çöhrəsini

Deyər nə həyalı, nə ismətlidir!

Mərdlik zirehiylə

Döşü sipərli,

Nüşabə idraklı,

Həcər tərərli.

Əli buludlarda,

Ayağı Kürdə,

Açıq süfrəsinin qonağı saysız...

Kim əsir istəyib

Onu bu yerdə

Boynunu qılıncdan keçirib o qız!

Bədxahı boğmaqçın qəsdinə duran

Xaçın, Qarqar onun qoşa saçıdır.

Başının üstündə yanib bərq vuran

Şuşa Qarabağın zümrüd tacıdır!

Dramatik narahatlıq duyğusu ilə səciyyələnən şeirlərindəki əsrarəngiz təbiət detalları, çox sayda xarakter və obrazlar milli mənəvi-estetik məzmun daşıyır, yaddaşda cilalanan ümid və inam ifadə edən rəmzi çalar kəsb edir...

(Davamı var)